

А. Худобашев

Армяно-русский словарь

Том 1

**Москва
«Книга по Требованию»**

УДК 93
ББК 63.3
А11

А11 **А. Худобашев**
Армяно-русский словарь: Том 1 / А. Худобашев – М.: Книга по Требованию, 2024. – 655 с.

ISBN 978-5-518-09141-2

ISBN 978-5-518-09141-2

© Издание на русском языке, оформление
«УОУО Media», 2024
© Издание на русском языке, оцифровка,
«Книга по Требованию», 2024

Эта книга является репринтом оригинала, который мы создали специально для Вас, используя запатентованные технологии производства репринтных книг и печати по требованию.

Сначала мы отсканировали каждую страницу оригинала этой редкой книги на профессиональном оборудовании. Затем с помощью специально разработанных программ мы произвели очистку изображения от пятен, клякс, перегибов и попытались отбелить и выровнять каждую страницу книги. К сожалению, некоторые страницы нельзя вернуть в изначальное состояние, и если их было трудно читать в оригинале, то даже при цифровой реставрации их невозможно улучшить.

Разумеется, автоматизированная программная обработка репринтных книг – не самое лучшее решение для восстановления текста в его первоизданном виде, однако, наша цель – вернуть читателю точную копию книги, которой может быть несколько веков.

Поэтому мы предупреждаем о возможных погрешностях восстановленного репринтного издания. В издании могут отсутствовать одна или несколько страниц текста, могут встретиться невыводимые пятна и кляксы, надписи на полях или подчеркивания в тексте, нечитаемые фрагменты текста или загибы страниц. Покупать или не покупать подобные издания – решать Вам, мы же делаем все возможное, чтобы редкие и ценные книги, еще недавно утраченные и несправедливо забытые, вновь стали доступными для всех читателей.

ԲԱՌԱՐԱՆ

Դ ՆԱՅԿԱԿԱՆ Լ.Ն.Ք.ՈՒԻ, Դ ՌՈՒՍԱՑ ԲԱՐՐԱԹ

Տպագրեալ արդեամբք Հոգաբարձուի Ղեմարանին Երևելեան լեզ-
ուաց՝ որ ՚ի Մոսկով, Կերգորձական Քաղաքական Խորհրդականի,
Պալատան ԵՌԻՆ ԿԱՅԱՆԲԱԿԱՆ ՍԵՇՈՒԹԵԼԱՆ Սենե-
կասբետի և Եսպետի Յ. Լազարեանց:

ՆԱՏՈՐ ԵՌԱՔ.ԻՆ

АРМЯНО-РУССКІЙ СЛОВАРЬ

ИЗДАВЕНІЕМЪ ПОПЕЧИТЕЛЯ ИНСТИТУТА ВОСТОЧНЫХЪ ЯЗЫКОВЪ
ВЪ МОСКВѢ, ДѢЙСТВИТЕЛЬНОГО СТАТСКАГО СОВѢТНИКА, ДВОРА
ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА КАММЕРГЕРА И
КАВАЛЕРА И. ЛАЗАРЕВА.

ТОМЪ ПЕРВЫЙ.

ПЕЧАТАНО

по ВИСОЧАЙШЕМУ повелѣнію.

ՕԳՈՍՏԵՓԷՆԻ ԿԵՅՍԵՐ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍԻ ՊԱՆՈՎԻՉԻ

ԻՆՔԵՆԿԱՆԻՆ ԱՄԵՆԵՅՆ ՌՈՒՍԷ:

ГОСУДАРЮ ИМПЕРАТОРУ

НИКОЛАЮ ПАВЛОВИЧУ

САМОДЕРЖЦУ ВСЕЯ РОССИИ.

ՕՒՌՈՍՏԵՓԵՒԵՒՈՅՆ ԿԵՅՍՐ

ԼԹՆՆՈՂՈՐՄԱՆԾ ՏԻՐ

Յաւուրօ արքայութեան ԿԵՅՍՏԵՐԿԵՆԿ ՄԵՆՈՒԹԵԼԵՆ ՉԼՐՈՅ լրացան բաղմադարեան ակնկալութիւնք և բողանք ցոյց վար յօլովադէմ թշուառացելոյն Հայաստանի Բնակիչք գաւառաց նորին՝ միաւորելոց արդէն ընդ բարեբաղդ ԿԵՅՍՏԵՐՈՒԹԵԼԵՆՆ Ռուսաց ծանուցեալ զբարուիս հայրախնամ Տէրութեանն, օրհնարանեն և ունին յազգաց յազգս բարեբանել զՄնուն ԿԵՅՈՂԱՅՈՍԻ Առաջնոյ ՚ի հին լեզու նախնեաց իւրեանց։ Դ ճշգրիտ գիտութենէ այսր լեզուի ունին աղբերանալ անհամար օգտակարութիւնք, որովք պսակեցի բարեբաղդութիւն ազգին Հայոց, և հաստատեցի անխզելի միաբանութիւն ընդ մէջ Մեծահոգի Տէրութեան Ռուսաց և միշտ երախտագիտին առ նա Հայաստանի։

Դ վիճակ լեզուին Հայոց ՚ի վերջին ժամանակս յարեցաւ առանձինն իողթ լուսաւոր ազգաց Եւրոսպացոց, որք պարապին ՚ի հմտութիւնս Արևելեան լեզուաց, և որք ՚ի հնագոյն աւանդութիւնս Հայոց գրին զծափբազին յիշատակարանս և զվկայութիւնս հնագոյն դարուց, որք զարդիւնոր լուսով պայծառացուցանեն զշաւիղս յառաջագիմութեան մարդկային մտաց և զպէսպէս անցս վերաբերեալս առ պատմութիւնս Մինչև ցարդ ոչ գոյր լիակատար Բառարան ՚ի Հայոց ՚ի Ռու-

սաց լեզու, թէպէտ և գոյին բառազիրք ինչ յայլ լեզուս թարգմանեալք և ՚ի լոյս ընծայեալք յԵւրոպիայ, սբք յորդեցին ճանապարհ առ յուրվ գիտնական հետազօտութիւնս:

ԵՄԵՆՈՎՈՐՄ ԿԸՅՍԻՐ, արժանաւորեալ Եմենագթած բարեհաճութեանդ զմեկնութիւն Հայոց բառից ՚ի Ռուսաց լեզու: Օղջ ընդ եռանդազին գոհարանութեանս առ Եմենաբարձրեալն Եստուած, որ ետ ինձ կարողութիւն ՚ի կատար հասուցանել զսոյն բազմամեայ վաստակ յընթացս զբաղանաց պաշտօնատարութեանս, համարձակիմ խոնարհագոյն յարգանօք զբառարանս արկանել առ գարշապարս ՁԵՒ:

ՕԳՈՍՏԵՒԵՆՈՒԵՂՈՅԵՆ ԿԸՅՍԻՐ

ՁԵՐՈՒՄԻ ԿԸՅՍԵՂԵԱԸՆ ՄԵՆՈՒԹԵԸՆ

հաւատարմագոյն Հպատակ

Աղէտանդր Խոզդաբաշէան:

ВСЕАВГУСТѢЙШІЙ МОНАРХЪ,

ВСЕМИЛОСТИВѢЙШІЙ ГОСУДАРЬ!

Во дни Царствования ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА совершились въковыя надежды и желанія столь много бѣдсповавшей предъ симъ Арменіи. Обищавши ея области, присоединенныхъ нынѣ къ благоденствующей Россійской Имперіи, познавъ благость опеческаго Правительства, благословляюте и въ роды родовъ не преспанутъ. благословляте Священное Имя НИКОЛАЯ ПЕРВАГО на древнемъ языкѣ своихъ праотцевъ. Опъ почнаго уразумѣнія сего языка будутъ зависѣть многочисленныя отношенія, на конхъ должно довершишься ихъ счастье и упрочиться неразрывная связь между великодушною Россією и всегда признательною къ ней Арменією.

Къ судьбамъ языка сего народа присовокупилось еще въ послѣднія времена особенное вниманіе Европейскаго просвѣщенія, занимающагося восполною ученостью. Оно открыло въ его преданіяхъ драгоценныя памятники и свидѣтельства, давшихъ въковы, озаряющіе нынѣ новымъ свѣтомъ слѣды успѣховъ ума человеческого и разныя событія, относящіяся къ Исторіи. На Россійскомъ языкѣ никогда еще не было полнаго Словаря Армянскаго, между темъ какъ шаковыя съ иноязычными преложеніями давно уже извѣстны въ Европѣ и указали путь ко многимъ ученымъ изысканіямъ.

ВСЕМИЛОСТИВѢЙШІЙ ГОСУДАРЬ! удостойте **ВЫСОКО-**
МОНАРШАГО воззрѣнія изложеніе сего языка съ Россійскимъ
исполкованіемъ. Со всеусерднѣйшимъ благодареніемъ Всевышне-
му, сподобившему меня совершить сей многолѣпный трудъ, при
другихъ на поприщѣ службы моей занятіяхъ, осмѣливаюсь съ
глубочайшимъ благоговѣніемъ повергнуть Армено-Россійскій Словарь
къ стопамъ **ВАШИМЪ**.

ВСЕМИЛОСТИВѢЙШІЙ ГОСУДАРЬ!
ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВѢЛИЧЕСТВА

Вѣрноподанный

Александръ Худобаицевъ.

ՅԱՌԵՂԱԿՆ

Դի ծագմանէ անտի քրիստոնէական հաւատոյ Ի Հայաստան աշխարհի՝ ոչ անագան երեւցան անդ հռչակաւոր Մատենագիրք ազգի ազգի գրականութեան (Կաւենարարի տեսչութիւն Լստուծոյ պաշտպանեալն Հայաստան՝ ընդ լծով Մահմետականաց անգամ պահպանեալ զիւր սովորութիւնս՝ զկանոնս և զդաւանութիւն հաւատոյ, անբնական սնուցանէր զծնունդս իւր սիրով առ գիտութիւնս և առ գրականութիւնս Ոչ մահաւիթ քաղաքական գղղղմունք և թշուառութիւնք, և ոչ տգիտութիւն ընդ դարս ոմանս՝ զօրեցին շիջուցանել Ի Հայս զսէր առ գիտութիւնս

Լսյրպիտի բարերար նախանձաւորութեան նարաստամատոյց գտաւ նոցա հայրենի գրաւոր լեզուն՝ ի կիր առեալն ազգովին Դ գիտութիւնս պար լեզուի յոլովագոյն օգուտ յառաջանայր ըստ հաղորդակցութեան ընդ բնակչաց Երեւելայց, և առաւել ևս ըստ ուսումնական գիւտից՝ որ զհնագոյն գիտութեանց Բաց յոճոյն՝ որ բնական է ամենայն հին մայր լեզուաց, այդ լեզու որոշի ճոխութեամբ՝ զօրեղութեամբ և շքեղութեամբ։ Կաջայն իսկ ուսումնասէր բանասիրաց՝ բազմութիւն ընտիր մատենագրաց Հայոց՝ հանդիսացելոց Ի զանազան ազգս գիտութեանց և գրականութեան։ Ամանք Ի պատմագրական յօրինուածոց եթէ թարգմանեցին Աւրսպացւոց լեզուս՝ կարեն նորագոյն լուսով պայծառացուցանել զգիտութիւն Հնութեանց՝ լուծանել զպէսպէս տարակցաս և հաստատել զճշգրիտ ժամանակագրութիւնս

Պարսպետալքն յԵրեւելեան լեզուս, որք ցանկան ծանօթանալ այնց պատմագրական յօրինուածոց՝ ջանան ուսանիլ զլեզու Հայոց տակայն թերութիւնն կարևորագոյն նպաստից առ այն՝ արգել լինի բազմաց Ի նոցանէ և յայն սակս աղբիւրք յոլով գիտութեանց զարեւելայց մնան անմասչելիքս Այս առ մեզ Ի լեզու Հայոց ընդ տրձա՛լ բառարան՝ Ի լոյս բնծայեալ Ի վենետիկ, որոյ առաջին հատորն տպագրեցաւ յամի՝ Տեառն 1749 և երկրորդն Ի 1769. այս բառարանն նպաստամատոյց եղև Երուսթեան վարդապետի Լեզերեանց՝ որ Ի վանս սրոյն Վազարու Ի վենետիկ՝ Ի յօրինելն զբառարանն Ի Հայ լեզուէ Ի Վաղղրականն, որ և տպագրեալ եղև ամդ Ի 1817 ամիս Սաստիկ պիտանաւորութիւն բառարանի Ի Հայոց լե-

զուէ 'ի Ռուսաց բարբառ բացայայտերևի՝ ոչ միայն վասն մանկանց՝ աշակերտելոց՝ի դպրոցս Հայոց՝ հիմնելոց 'ի զան զան քաղաքս Տերութեան Ռուսաց, սլ և յԱրքունի Մտեանս. ուր թարգմանք հանդիպին ծանր դժուարութեանց 'ի մեկնելի ճշգրտիւ զգրուածս 'ի Հայոց 'ի Ռուսաց լեզուս Իսկ 'ի միաւորելն ընդ Ռուսաստանի զայն գաւառս, որք 'ի վերջին պատերազմի ընդդէմ՝ Պարսից և Տաճկաց՝ յաղթողական զօրօք գրաւեցան, 'ի գործն ատենից նահանգին Հայաստանի երևի ծանր ևս հարկաւթութիւն բուն բառարանի Հայոց՝ մեկնութեամբ 'ի Ռուսաց լեզու:

Եւ այժմ՝ Մեծնարարձր պաշտօնաւթիւն ԳՈՐԻՆ ԿՆՅՍԵՐԸԿԸՆ ՄԵՏՈՒԹԵԱՆ, առ Մ.գգն Հայոց՝ որ կարի հզօրացոյց զփոխադարձն հազորդակցութիւն, առնուել ևս ատիպէ դիւրին աշնել զուսումն լեզուի Հայոց: 'ի կառարումն այդր պարտաւորութեան աշխատասիրեալ է իմ զամս վեց 'ի յօրինել զբառարանս 'ի Հայոց լեզուէ 'ի Ռուսաց բարբառ: 'ի գործումս կալաց ինձ հիմն և առաջնորդ, զվերոյիշեալ բառագիրքն միայն 'ի Հայոց լեզու, և զբառարանն Յարութեան վարդապետի Մ.գգերեան 'ի Հայոց 'ի Իսաղբականն, պահպանելով զկարգ վերջնոյն:

'ի նախագրուես բառարանիս եղան նախ՝ ողջոյն Մարութեք Հայոց, երկաթագիր՝ բոլորագիր և նօտրագիր, հանդերձ բացատրութիւն արտասանուէ տառից: Երկրորդ՝ օրինակք տասն հոլովմանց անուանց: Երրորդ՝ օրինակք խոնարհմանց բայից: Եւ 'ի չորսէ ցարգ լրակատար Հայ և Ռուս քերականութեան, այդ օրինակք կարեն ձեռքնուտու լինիլ ուսանողաց 'ի ծանաչել զհոլովս անուանց և գեղանակս բայից: 'ի վախճանի անդ պարունակեալ կան ըստ կարգի Մարութեանից՝ յատուկ անուանք անձանց և քաղաքաց:

Եւ 'ի դիւրեալ 'ի կիր առնլոյ զբառարանս՝ բաժանեալ է այն յերկուս հատոցս, յառաջնումն բովանդակին բառք յ. ց և Կ. իսկ յերկրորդումն՝ 'ի և ց Թ:

Հաւաստի լինելով՝ թէ բառարանս դիւրացուցանել ունի ուսանողաց զԱրևելեան լեզու՝ մանաւանդ նոցա՝ որք յԱրքունական պաշտօնաւորութեան պարապին 'ի թարգմանութիւնս յայժմ լեզուէ 'ի Ռուսաց բարբառ, քաջայոյս եմ թէ՛ եռանդն իմ և ջանք առ ընծայելոյ 'ի լոյս զբառարանս՝ ըստ կարի ուղիղ և անթերի, վարձատրեցոյին բարեհաճ ներողամտութեամբ առ թերուիս. ինչ տրին, զայն յուշ ածեալ թէ՛ յաշխատութեանս իմում յայսմիկ. և զորք եղև ինձ գործակից և օգնական:

